

YHTEENKUULUVUUS JA MIELENTERVEYS MAAHANMUUTTAJATAUSTAISILLA JA SUOMESSA SYNTYNEILLÄ NUORILLA

Autio, Katriina, Liukkonen, Nina. Kankaanpää, Reeta, Vänskä, Mervi, Aalto, Sanni Punamäki, Raija-Leena, & Peltonen, Kirsi

Psykologia, 57(3), 204-218,

Rahoitus: Tutkimusta on rahoittanut Euroopan Unionin Horizon 2020 Tutkimus- ja Innovaatio-ohjelma, rahoitusnumero# 754849.

Tiivistelmä

Suhteet vertaisiin solmitaan nuoruudessa usein koulumaailmassa. Koulussa koettu yhteenkuuluvuus on tärkeää muun muassa nuoren itsetunnon, koulumenestyksen sekä emotionaalisen hyvinvoinnin kannalta. Yhteenkuuluvuuden tunne on erityisen merkityksellistä maahanmuuttajanuorille, sillä uuteen kotimaahan muuttaessaan he kohtaavat tavanomaisten nuoruusiän muutosten lisäksi myös muita muutostarpeita, kuten uuden kielen ja kulttuurin omaksumisen. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää yläkouluikäisten nuorten kokemusta koulussa koetusta yhteenkuuluvuudesta ja sitä eroavatko Suomessa syntyneiden ja maahanmuuttajataustaisten nuorten kokemukset tämän suhteen. Tutkimuksessa selvitetään myös, kuinka yhteenkuuluvuus koulussa on yhteydessä mielenterveyden ulottuvuuksiin (internalisoivat ja eksternalisoivat oireet, prososiaalisuus ja resilienssi). Tarkastelemme myös onko maahanmuuttajataustalla vaikutusta tähän yhteyteen. Tutkimuksen aineisto on kerätty osana Maahanmuuttajanuorten Psykososiaalinen Tukeminen Koulussa - interventiotutkimushanketta. Tutkimuksessa käytetään poikkileikkausaineistoa, joka pohjautuu nuorten kyselylomakevastauksiin hankkeen aloitusajankohdassa syksyllä 2019 ($n = 1981$). Tulokset osoittivat, että enemmistö nuorista koki yhteenkuuluvuutta koulussa. Lisäksi havaittiin, että Suomessa syntyneet nuoret kokivat enemmän yhteenkuuluvuutta koulussa kuin maahanmuuttajanuoret. Yhteenkuuluvuus koulussa oli yhteydessä vähäisempään määrään internalisoivia ja eksternalisoivia sekä suurempaan määrään prososiaalisuutta ja resilienssiä. Yhteenvedon voidaan todeta, että koulussa koettu yhteenkuuluvuus on nuorten mielenterveyttä tukeva elementti ja sen vahvistaminen näin ollen tärkeää, erityisesti pakolaistaustaisten nuorten kohdalla. Kouluissa tulisikin pohtia yhteisöllisyyttä ja sosiaalista tukea vahvistavien taitojen kehittämistapoja.

Avainsanat: yhteenkuuluvuus, internalisoivat oireet, eksternalisoivat oireet, prososiaalisuus, resilienssi, sukupuoli, maahanmuuttajat, nuoret

JOHDANTO

Ihmissuhteet ovat merkityksellisiä sekä mielen hyvinvoinnin että mielenterveyden ongelmien kannalta (Baumeister & Leary, 1995). Nuoruudessa keskiöön nousevat erityisesti ikätoverit, kun vertaissuhteet muodostuvat aikaisempaa merkityksellisemmiksi (Blakemore, 2019). Suhteet vertaisiin solmitaan nuoruudessa usein koulumaailmassa, jossa nuoren kokema yhteenkuuluvuus on tärkeää muun muassa itsetunnon, koulumenestyksen sekä emotionaalisen hyvinvoinnin kannalta (Allen ym., 2018; Korpershoek ym., 2020).

Yhteenkuuluvuus on erityisen merkityksellistä maahanmuuttajanuorten mielenterveyden kannalta, sillä uuteen kotimaahan muuttaessaan he kohtaavat tavanomaisten nuoruusiän muutosten lisäksi myös muita muutostarpeita, kuten kielen ja kulttuurin omaksumisen (Salmela-Aro, 2017). Pakolaisnuorten on todettu olevan erityisen haavoittuvassa asemassa mielenterveyden häiriöille pakolaisuuteen johtaneiden traumaattisten kokemustensa vuoksi (Hodes & Vostanis, 2019; Montgomery, 2011). Kuitenkin myös muista syistä maahan muuttaneiden nuorten on havaittu kärsivän mielenterveysoireista valtaväestön nuoria enemmän (Belhadj Kouider ym, 2014, 2015). Koulu tarjoaa maahanmuuttajanuorille uudessa kotimaassa keskeisen ympäristön, jossa nuorten on mahdollista päästä osaksi yhteisöä ~~ja solmia perheen ulkopuolisia sosiaalisen tuen mahdollistavia ihmissuhteita~~. Aihetta koskeva tutkimustieto on kuitenkin vähäistä.

Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään yläkouluikäisten nuorten kokemusta yhteenkuuluvuudesta koulussa. Lisäksi tarkastellaan, onko kokemuksissa eroja Suomessa syntyneiden ja eri syistä maahan muuttaneiden nuorten välillä. Tutkimuksessa selvitetään myös, onko yhteenkuuluvuus koulussa yhteydessä nuorten mielenterveyteen, ja onko erilaisella maahanmuuttajataustalla vaikutusta näihin yhteyksiin.

Koulussa koettu yhteenkuuluvuus

Koulussa koettua yhteenkuuluvuutta voidaan tarkastella affektiivisesta, behavioraalisesta ja kognitiivisesta näkökulmasta (Hodges ym., 2018). Affektiivisessä näkökulmassa tarkastellaan oppilaan tunteita koulua, oppimista ja vertaisia kohtaan, behavioraalisessa näkökulmassa oppilaan ulkoisesti havaittavaa toimintaa, ja kognitiivisessa näkökulmassa nuoren käsitystä koulusta, oppimisesta, sekä suhdetta opettajiin ja vertaisiin (Hodges ym., 2018). Tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan yhteenkuuluvuutta affektiivisen näkökulman kautta. Goodenowin (1993) mukaan yhteenkuuluvuus (*school membership*) tarkoittaaakin nimenomaan oppilaan kokemusta

hyväksytyksi, kunnioitetuksi, mukaan otetuksi ja kannustetuksi tulemisesta koulun sosiaalisessa ympäristössä. Tällöin oppilaan yhteenkuuluvuuden kokemukseen vaikuttavat niin ulkoinen kouluympäristö, kuten mahdollisuudet yhteisöllisyyteen ja aktiviteetteihin, kuin myös yksilölliset tekijät, kuten persoonallisuus ja sosiaaliset taidot (Wehlage ym., 1989; Hagborg, 1998).

Kansainvälisen PISA-tutkimuksen ($n = 540\ 000$) mukaan 73 prosenttia 15-vuotiaista nuorista koki yhteenkuuluvuutta koulussa vuonna 2015 (OECD, 2017). Vuodesta 2003 alkaen nuorten koulussa koettu yhteenkuuluvuus on lähtenyt laskemaan samaan aikaan, kun teknologia on edistynyt suuresti myös koulumaailmassa (Avvisati, 2019). Suomalaisten nuorten kokema yhteenkuuluvuus oli hieman keskiarvon yläpuolella verrattuna muihin OECD-maihin (OECD, 2017). Kuitenkin suomalaisilla nuorilla matalan elämäntyytyväisyyden ja koulussa koetun ulkopuolisuuden kokemuksen välillä oli voimakkain yhteys verrattaessa muihin OECD-maihin (OECD, 2017).

Koulussa koetun yhteenkuuluvuuden kokemuksen on havaittu muuttuvan iän myötä siten, että lapsuuden jälkeen yhteenkuuluvuuden kokemus vähenee nuoruudessa (Brookmeyer ym., 2006; Frostick ym., 2018; Klinck ym., 2020). *Sen sijaan sukupuolen yhteys yhteenkuuluvuuden kokemukseen on epäselvä. Meta-analyysin mukaan tytöt kokivat poikia enemmän yhteenkuuluvuutta, joskin erot olivat pieniä (Allen ym., 2018). Kaikissa tutkimuksissa sukupuolten välisiä eroja ei kuitenkaan ole löytenyt (Kia-Keating & Ellis, 2007; Klinck ym., 2020; McGraw ym., 2008), ja päinvastaisiakin tuloksia on saatu (Bonny ym., 2000). Suomalaiset pojat kokivat PISA-tutkimuksen perusteella yhteenkuuluvuutta tyttöjä enemmän (OECD, 2017), mutta eri vuosien tutkimuksissa on saatu vaihtelevia tuloksia (OECD, 2013, 2017), joten selkeää kuvaa aiheesta ei ole.*

Kansainvälisesti tarkasteltuna maahanmuuttajanuorten on havaittu kokevan kantaväestöön kuuluvia nuoria vähemmän yhteenkuuluvuutta koulussa (Chiu ym., 2016; Chiu ym., 2012). Suomessa kantaväestöön kuuluvien nuorten ja maahanmuuttajanuorten yhteenkuuluvuuden kokemuksissa ei kuitenkaan ollut eroja (OECD, 2017).

Nuorten mielenterveys

Nuorten mielenterveys on viime aikoina voimakkaasti puhututtanut teema. Nuorten mielenterveyshäiriöiden, itsetunto-ongelmien ja yksinäisyyden on todettu lisääntyneen samalla, kun elämäntyytyväisyys on hieman laskenut (Helakorpi & Kivimäki, 2021; Knaapila ym., 2021). Erityisesti maahanmuuttajanuoret ovat raportoineet enemmän ahdistuneisuusoireilua, toistuvaa kiusaamista ja ystävien puutetta verrattuna suomalaisnuoriin (Halme ym., 2017).

Internalisoivilla oireilla tarkoitetaan tunne-elämän ongelmia, jotka näkyvät ulospäin käytöksen ylikontrolloimisena (Achenbach ym., 1987). Internalisoivista oireista kärsivä kohdistaa pahan olon itseensä, jolloin mielialaoireita ovat muun muassa suru, häpeä, syällisyys, ahdistus, yksinäisyys ja

toivottomuus (Achenbach & Edelbrock, 1979; Roeser ym., 1998). Nuoruusiässä internalisoivia oireita on havaittu esiintyvän enemmän tytöillä kuin pojilla (Fröjdym., 2007; Oliva ym., 2014). Lisäksi on tyypillistä, että useat internalisoivat oireet, kuten masennus ja ahdistuneisuus, esiintyvät samanaikaisesti (Cosgrove ym., 2011; Hankin ym., 2016). Internalisoivissa oireissa on myös havaittu jatkuvuutta lapsuudesta aikuisuuteen saakka (Kim ym., 2019; Korhonen ym., 2018). Internalisoivien oireiden suhde myöhempisiin eksternalisoiviin oireisiin sen sijaan lienee päinvastainen, sillä lapsuuden internalisoivat oireet voivat vähentää tulevaisuuden eksternalisoivien oireiden riskiä (Jarrett ym., 2014; Korhonen ym., 2018; Masten ym., 2005).

Eksternalisoivilla oireilla viitataan ulospäin suuntautuviin ongelmiin, jotka liittyvät alikontrolloituun käytökseen (Achenbach ym., 1987). Tällaisia ovat muun muassa yliaktiivisuus, aggressiivisuus, antisosiaalinen käyttäytyminen, rikollisuus sekä päihteiden käyttö (Achenbach & Edelbrock, 1979; Achenbach ym., 1987). Nuoruudessa eksternalisoivien oireiden on havaittu olevan tyypillisempiä pojilla kuin tytöillä (Bongers ym., 2003; Kessler ym., 2012; Rescorla ym., 2007). On myös tyypillistä, että useat eksternalisoivat oireet, kuten käytöshäiriö sekä aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö, esiintyvät yhdessä (Angold ym., 1999; Cosgrove ym., 2011; Hewitt ym., 1997). Lisäksi eksternalisoivat ja internalisoivat oireet esiintyvät usein samanaikaisesti (Angold ym., 1999; Korhonen ym., 2018; Reitz ym., 2005). Lapsuuden eksternalisoivien oireiden on havaittu lisäävän nuoruuden ja aikuisuuden internalisoivien ja eksternalisoivien oireiden riskiä (Korhonen ym., 2018; Loth ym., 2014; Reef ym., 2011).

Maahanmuuttajanuoret joutuvat normaalien nuoruuteen kuuluvien kehitystehtävien ohella sopeutumaan uuteen maahan, oppimaan kielen ja kulttuurin sekä käsittelemään menetyksiä, jotka liittyvät vanhan kotimaan taakse jäämiseen. Muun muassa näistä haasteista johtuen maahanmuuttajanuorilla esiintyy meta-analyysien mukaan yleisesti enemmän internalisoivia oireita verrattuna kantaväestöön kuuluviin nuoriin, mutta eksternalisoivien oireiden suhteen selkeitä esiintyvyyseroja ei ole (Belhadj Kouider ym., 2014, 2015). Maahanmuuttajat ovat kuitenkin hyvin heterogeeninen ryhmä. Maahanmuuttoon johtaneilla syillä, sekä sen aikana koetuilla kokemuksilla onkin havaittu olevan suuri merkitys myöhemmälle mielenterveydelle. Pakolaistaustaisten nuoret kärsivät muista syistä maahan muuttaneita enemmän mielenterveysoireista (Beiser & Hou, 2016; Guruge & Butt, 2015). *Sukupuolen osalta internalisoivien ja eksternalisoivien oireiden esiintyvyyden on havaittu jakautuvan sekä pakolais- että muista syistä maahan muuttaneilla nuorilla samoin kuin nuoruusiässä yleisestikin, eli pakolais- ja maahanmuuttajatyttöillä on raportoitu olevan enemmän internalisoivia oireita ja vähemmän eksternalisoivia oireita kuin pojilla (Belhadj Kouider ym., 2014; Guruge & Butt, 2015).*

Prososiaalisuudella tarkoitetaan vapaaehtoista käytöstä, jonka päämääränä on hyödyttää muita (Eisenberg ym., 2007). Käytös voi olla esimerkiksi toisen lohduttamista, auttamista, suojelemista tai vapaaehtoistyön tekemistä (Sahdra ym., 2015). Joissain tutkimuksissa prososiaalisen käytöksen on havaittu vähenevän nuoruudessa (Luengo Kanacri ym., 2013; Pakaslahti ym., 2002), mutta iän yhteys prososiaalisuuteen ei liene lineaarinen, vaan nuoruuden eri vaiheissa prososiaalinen käytös voi vaihdella (Carlo ym., 2015; Van der Graaff ym., 2018). Tutkimusten mukaan tytöt käyttäytyvät nuoruudessa poikia useammin prososiaalisesti (Rose & Rudolph, 2006; Van der Graaff ym., 2018; Pakaslahti ym., 2002). Lisäksi eräässä tutkimuksessa maahanmuuttajataustaisten nuorten havaittiin käyttäytyvän kantaväestöön kuuluvia nuoria vähemmän prososiaalisesti (Gatt ym., 2020).

Resilienssille ei ole olemassa vain yhtä määritelmää, mutta Aburn ym. (2016) ovat tunnistaneeet erilaisista määritelmistä viisi toistuvaa näkökulmaa. Määritelmien mukaan resilienssi voidaan nähdä (1) kykynä kestää vaikeuksia ja selviytyä niistä nousten jopa aiempaa korkeammalle toiminnan tasolle, (2) kykynä kehittyä ja sopeutua vastoinkäymisistä huolimatta, (3) normaalien elämään kuuluvien kokemusten ja muilta saatavan tuen kautta muodostuvana vahvuutena selviytyä vaikeuksista, (4) mielenterveyden ongelmien puuttumisena haasteiden jälkeen sekä (5) kykynä palautua hyvinvoinnin osalta takaisin vastoinkäymistä edeltäneelle tasolle. Lisäksi resilienssin nähdään tyypillisesti olevan jatkuvasti muovautuva (Aburn ym., 2016). Joissain tutkimuksissa poikien resilienssin on havaittu olevan suurempaa kuin tyttöjen (Abualkibash & Lera, 2015; Punamäki ym., 2011), mutta kaikissa tutkimuksissa eroja tyttöjen ja poikien välillä ei kuitenkaan ole havaittu (Collin-Vézina ym., 2011; Sahin-Baltaci & Karatas, 2015; Sanders ym., 2017). Lisäksi joissain tutkimuksissa on havaittu, että maahanmuuttajanuorilla sekä etniseen vähemmistöön kuuluvilla nuorilla resilienssi on suurempaa kuin kantaväestöön kuuluvilla nuorilla (Gatt ym., 2020; Sanders ym., 2017).

Koulussa koetun yhteenkuuluvuuden yhteys mielenterveyteen

Olemassa olevan tutkimustiedon perusteella koulussa koettu yhteenkuuluvuus vahvistaa monin tavoin nuoren hyvinvointia (Allen ym., 2018; Cunsolo, 2017). Koulussa koetun yhteenkuuluvuuden yhteyttä internalisoiviin oireisiin on tutkittu pääasiassa tarkastelemalla yhteenkuuluvuuden ja masennus- sekä ahdistusoireiden välisiä yhteyksiä. Nuoren matalan yhteenkuuluvuuden kokemuksen on havaittu olevan yhteydessä suurempaan määrään masennusoireita (He ym., 2019; Joyce & Early, 2014; Shochet ym., 2006) ja ahdistusoireita (Lester ym., 2013; McGraw ym., 2008; Shochet ym., 2006). On myös olemassa tutkimusnäyttöä kaveriongelmiin ja itseä vahingoittavan käytöksen yhteydestä vähäiseen yhteenkuuluvuuden kokemukseen (Gaete ym., 2016; Marraccini & Brier, 2017;

Stallard ym., 2013). Lisäksi joidenkin tutkimusten mukaan vahva yhteenkuuluvuuden kokemus ennusti vähäisempää internalisoivaa oireilua (Arslan ym., 2020; Bond ym., 2007; Shochet ym., 2006). Toisaalta internalisoivien oireiden ja yhteenkuuluvuuden osalta on myös edellisistä poikkeavia tuloksia, joissa yhteenkuuluvuuden kokemus ei ollut yhteydessä tai ei ennustanut masennusta tai ahdistuneisuutta (Klinck ym., 2020; Loukas & Pasch, 2013; Loukas ym., 2008). Eräässä tutkimuksessa yhteenkuuluvuus oli jopa yhteydessä suurempaan internalisoivaan oireiluun (Lucktong ym., 2018).

Nuorten matalan yhteenkuuluvuuden kokemuksen on myös havaittu olevan yhteydessä sekä ennustavan suurempaa määrää eksternalisoivia oireita, kuten aggressiivisuutta, yliaktiivisuutta ja käytösongelmia (Catalano ym., 2004; Duggins ym., 2016; Loukas & Pach, 2013; Rovis ym., 2016). Erityisesti käytösongelmien osalta tutkimusta on runsaasti, ja matalan yhteenkuuluvuuden kokemuksen on havaittu olevan yhteydessä suurempaan määrään käytösongelmia esimerkiksi päihteiden käytön, tupakoinnin sekä rikollisen ja väkivaltaisen käytöksen muodossa (Chang ym., 2013; Dornbusch ym., 2001; Li & Lerner, 2011).

Positiivisen mielenterveyden käsitteiden osalta vahva yhteenkuuluvuuden kokemus on tutkimuksissa toistuvasti ollut yhteydessä korkeampaan prososiaalisuuteen (Frostick ym., 2018; Gaete ym., 2016; Lucktong ym., 2018) ja jopa ennustavan sitä (Chapman ym., 2014). Vahva yhteenkuuluvuuden kokemus näyttäisi olevan yhteydessä myös resilienssiin (Awang-Hashim ym., 2015; Karatas ym., 2016; Riekie ym., 2017), erityisesti vaikeissa olosuhteissa kasvaneilla nuorilla (Jones & Lafreniere, 2014; Oldfield ym., 2018).

Maahanmuuttajanuorten kokeman yhteenkuuluvuuden yhteys mielenterveyteen vaikuttaa olevan samansuuntainen kuin kantaväestöön kuuluvilla nuorilla. Chun & Mobley (2014) sekä Olivier ym. (2020) havaitsivat, että maahanmuuttajatausta ei muuntanut yhteenkuuluvuuden ja internalisoivien tai eksternalisoivien oireiden välisiä yhteyksiä. Internalisoivista oireista vähäisemmät masennus- ja ahdistusoireet ovat aiemmissa tutkimuksissa olleet yhteydessä vahvaan yhteenkuuluvuuden kokemukseen maahanmuuttajanuorilla (Jiang & Dong, 2020; Kia-Keating & Ellis, 2007; Li & Jiang, 2018), vaikka kaikissa tutkimuksissa yhteyttä ei löytynyt (Darmanaki Farahani & Bradley, 2018; Rivera, 2013). Myös maahanmuuttajanuorten vähäisemmät eksternalisoivat oireet ovat useissa tutkimuksissa olleet yhteydessä vahvaan yhteenkuuluvuuden kokemukseen (Chun & Mobley, 2014; Garcia-Reid ym., 2015; Shoshani ym., 2016). Khawajan ja kumppaneiden (2017) sekä Ventan ja kumppaneiden (2018) tutkimuksissa maahanmuuttajanuorten vahva yhteenkuuluvuuden kokemus oli yhteydessä myös korkeampaan resilienssiin ja prososiaalisuuteen.

Aiemman tutkimustiedon perusteella vaikuttaisi siis siltä, että nuorten vahvempi kokemus yhteenkuuluvuudesta koulussa on yhteydessä vähäisempiin internalisoiviin ja eksternalisoiviin oireisiin sekä korkeampaan prososiaalisuuteen ja resilienssiin. Maahanmuuttajataustan vaikutuksista näihin yhteyksiin on kuitenkin vielä verrattain vähän tietoa, eikä niitä ole tietomme mukaan tutkittu suomalaisaineistossa.

Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan nuorten kokemaa yhteenkuuluvuutta koulussa ja sen yhteyksiä mielenterveyden ulottuvuuksiin. Mielenterveyden ulottuvuuksina tarkastellaan internalisoivia oireita, eksternalisoivia oireita, prososiaalisuutta ja resilienssiä. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- 1) Eroavatko Suomessa syntyneet, vanhempiensa työperäisen maahanmuuton kautta Suomeen tulleet ja pakolaisina Suomeen tulleet nuoret toisistaan koulussa koetun yhteenkuuluvuuden suhteen?
- 2) Onko koulussa koettu yhteenkuuluvuus yhteydessä nuorten mielenterveyden ulottuvuuksiin, ja onko mahdollinen yhteys erilainen Suomessa syntyneiden, vanhempiensa työperäisen maahanmuuton kautta Suomeen tulleiden ja pakolaisina Suomeen tulleiden nuorten kesken?

MENETELMÄT

Tutkimuksen aineisto on kerätty osana Maahanmuuttajanuorten Psykososiaalinen Tukeminen Koulussa (Refugees Well School) -interventiotutkimushanketta. Hankkeen tarkoituksena oli selvittää yläkouluissa toteutettavien interventioiden vaikutusta pakolais- ja maahanmuuttajataustaisten sekä kantaväestöön kuuluvien nuorten hyvinvointiin, ja sen rahoittajana toimi Euroopan unionin Horisontti 2020 tutkimus- ja innovaatio-ohjelma. Tutkimuksessa mukana olleet koulut ilmoittivat halukkuutensa osallistua siihen, ja ne satunnaistettiin interventio- ja kontrolliryhmiin. Osallistuvia kouluja oli eri puolilta Suomea kaupunkialueilta, joissa asuu merkittävästi maahanmuuttaja- tai pakolaistaustaisia henkilöitä. Tietoa kerättiin kolmena eri ajankohtana kyselylomakkeiden avulla oppilailta, heidän vanhemmiltaan sekä opettajilta. Tässä tutkimuksessa keskitytään nuorten kyselylomakkeista saatuihin tietoihin tutkimuksen aloitusajankohdassa syksyllä 2019. Tutkimukseen osallistuneilta nuorilta, heidän vanhemmiltaan sekä opettajilta kerättiin suostumus tutkimukseen osallistumiseen. Tutkimus on saanut Tampereen yliopiston ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta hyväksynnän, ja tutkimuksessa on otettu huomioon eettiset toimintaperiaatteet.

Alkumittaukseen osallistui yhteensä 1981 13–17-vuotiasta oppilasta 16:sta eri koulusta. Oppilaista tyttöjä oli 49 %, poikia 49 % ja muita 2 %. Heistä 37 % oli seitsemännellä luokalla, 35 % kahdeksannella luokalla ja 26 % yhdeksännellä luokalla. Oppilaista 89 % oli syntynyt Suomessa ja 11 % jossain toisessa maassa. Ulkomailla syntyneistä suurin piirtein yhtä suuri määrä oli muuttanut Suomeen vanhempiensa työn vuoksi (n=87) ja pakolaisuuden vuoksi (n=86).

Mittarit ja muuttujat

Mielenterveyttä tutkittiin Vahvuuksien ja Vaikeuksien kyselyllä, joka on suomenkielinen versio Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) -kyselystä (Koskelainen ym., 2000). Tutkimuksessa käytettiin 11–17-vuotiaille nuorille suunnattua itsearviointina toteutettavaa versiota (Goodman ym., 1998). SDQ-kysely sisältää 25 väittämää, ja teoriaan nojaten kysely voidaan jakaa kolmeen osioon, jotka ovat internalisoivat oireet, eksternalisoivat oireet ja prososiaalisuus (Goodman ym., 2010). Internalisoivia oireita mitataan yhteensä kymmenellä väittämällä, jotka liittyvät tunne-elämän ongelmiin (viisi väittämää, esim. “Olen usein onneton, mieli maassa tai itkuinen”) tai ongelmiin vertaissuhteissa (viisi väittämää, esim. “Olen muiden lasten tai nuorten silmätikku tai kiusaamisen kohde”). Eksternalisoivia oireita mitataan yhteensä kymmenellä väittämällä, jotka liittyvät käyttäytymisen ongelmiin (viisi väittämää, esim. “Saatan vihastua kovasti ja menetän usein malttini”) tai yliaktiivisuuteen (viisi väittämää, esim. “Olen levoton, en pysty olemaan kauan hiljaa paikoillani”). Prososiaalisuutta mitataan viidellä väittämällä (esim. “Tarjoudun auttamaan, jos joku loukkaa itsensä, on pahoilla mielin tai huonovointinen”). Väittämiin vastataan kolmeportaisella asteikolla (0 = ei päde, 2 = pätee varmasti). Väittämistä muodostettiin internalisoivia ja eksternalisoivia oireita sekä prososiaalisuutta kuvaavat summamuuttujat (vaihteluvälit 0–2), ja osa väittämien asteikoista käännettiin tätä varten. Reliabiliteettiarvot olivat internalisoivien oireiden osalta tyydyttävä ($\alpha = .76$), eksternalisoivien oireiden osalta tyydyttävä ($\alpha = .76$) ja prososiaalisuuden osalta välttävä ($\alpha = .66$).

Resilienssiä mitattiin lyhennetyllä Child and Youth Resilience Measure (CYRM-12) -mittarilla (Liebenberg ym., 2013). Mittari sisältää 12 kysymystä, joilla mitataan sietokykyä vahvistavia yksilöllisiä, suhteellisia, yhteisöllisiä ja kulttuurisia resursseja (esim. “Tuntuuko sinusta, että vanhempasi tai huoltajasi tietävät missä olet ja mitä teet?”). Kysymyksiin vastataan viisiportaisella asteikolla (1 = ei lainkaan, 5 = paljon). Väittämistä muodostettiin summamuuttuja (vaihteluväli 1–5), jonka sisäistä luotettavuutta tutkittiin Cronbachin alfan reliabiliteettikertoimen avulla. Reliabiliteettiarvo oli hyvä ($\alpha = .85$).

Koulussa koettua yhteenkuuluvuutta mitattiin lyhennetyn Psychological Sense of School Membership (PSSM) -kyselyn avulla (Goodenow, 1993). PSSM sisältää 18 väittämää joista 9 valittiin mukaan tutkimukseen. Valitut väittämät sisältävät yleisen kokemuksen yhteenkuuluvuudesta (esim. “Tunnen olevani osa kouluani”) sekä koetun hyväksynnän muiden taholta koulussa (esim. “Minua kohdellaan yhtä kunnioittavasti kuin muitakin oppilaita”). Nuoret vastasivat väittämiin viisiportaisella asteikolla (1 = ei päde ollenkaan, 5 = pätee todella hyvin). Väittämistä muodostettiin summamuuttuja (vaihteluväli 1–5), jonka sisäistä luotettavuutta tutkittiin Cronbachin alfan reliabiliteettikertoimen avulla. Reliabiliteettiarvo oli tyydyttävä ($\alpha = .76$).

Taustamuuttujina tutkimuksessa analysoitiin sukupuolta, maahanmuuttajataustaa, ikää sekä kyselyn täyttäjänkohtaa, joka vaihteli jonkin verran luokkien välillä. Regressioanalyysin mahdollistamiseksi sukupuoli luokiteltiin kaksiluokkaiseksi muuttujaksi, jolloin sellaiset henkilöt, jotka olivat vastanneet sukupuolikysymykseen “muu”, jätettiin analyysien ulkopuolelle ($n = 32$). Maahanmuuttajatausta määriteltiin sen mukaan, oliko nuori raportoinut a) syntyneensä Suomessa, b) muuttaneensa Suomeen vanhempiensa työn vuoksi (maahanmuuttaja) tai c) muuttaneensa Suomeen pakolaisuuden tai vainon vuoksi (pakolainen). Tapauksissa, joissa nuori ei tiennyt Suomeen tulonsa syytä (70/203) käytettiin Maahanmuuttoviraston tilastoja kansainvälistä suojelua ja muista syistä oleskelulupaa hakeneiden henkilöiden kansalaisuudesta vuosilta 2015–2021. Nuori määriteltiin pakolaistaustaiseksi, mikäli hänen synnyinmaansa on maa, jossa Suomesta kansainvälistä suojelua hakevien määrä ylittää selkeästi muista syistä oleskelulupaa hakevien määrän, kun muista syistä hakeneiden määrästä vähennetään perheen yhdistämisen kautta oleskelulupaa hakeneet. Muissa tapauksissa nuori määriteltiin vanhempien työn vuoksi Suomeen tulleeeksi.

Tilastolliset analyysit

Tilastollisissa analyyseissä käytettiin IBM SPSS Statistics 27 -ohjelmaa. Jatkuvien ja kaksiluokkaisten muuttujien välisiä yhteyksiä tutkittiin ensin Pearsonin korrelaatiokertoimilla. Seuraavaksi yhteenkuuluvuutta, perheeltä ja ystäviltä saatavaa sosiaalista tukea sekä mielenterveyden ulottuvuuksia kuvaavien summamuuttujien normaalisuutta tarkasteltiin histogrammien avulla sekä Kolmogorov-Smirnovin testillä. Histogrammien ja Kolmogorov-Smirnovin testin ($p < .001$) mukaan summamuuttujat eivät olleet normaalisti jakautuneita. Pisteparvien tarkastelun sekä suuren otoskoon ($n = 1981$) perusteella muuttujien katsottiin kuitenkin olevan riittävän normaalisti jakautuneita parametristen testien käyttämiseksi.

Koulussa koettua yhteenkuuluvuutta ja maahanmuuttajataustan yhteyttä siihen tutkittiin frekvenssien sekä kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla. Yhteenkuuluvuuden yhteyttä

mielenterveyden ulottuvuuksiin ja maahanmuuttajataustan moderoivaa vaikutusta tutkittiin hierarkkisella regressioanalyysillä. Selitettävänä muuttujina olivat internalisoivat oireet, eksternalisoivat oireet, prososiaalisuus ja resilienssi. Ensin malliin lisättiin maahanmuuttajataustaa kuvaavat muuttujat, eli pakolaistaustaiset ja vanhempien työperäisen maahanmuuton kautta Suomeen tulleet. Toisena malliin lisättiin yhteenkuuluvuus, minkä jälkeen lisättiin taustamuuttujat, eli sukupuoli, ikä ja kyselyn täyttöajankohta. Viimeisenä malliin lisättiin maahanmuuttajataustan ja yhteenkuuluvuuden väliset interaktiotermit. Interaktioiden tarkastelua varten jatkuvat muuttujat standardoitiin multikollineaarisuuden vähentämiseksi.

TULOKSET

Yhteenkuuluvuuden summamuuttujan frekvenssien perusteella nuorista 73,1 % koki yhteenkuuluvuutta koulussa paljon (skaalalla 1–5 yli 3.5p), 24,0 % kohtalaisesti (2.5–3.5p) ja 2,9 % vähän (alle 2.5p). Maahanmuuttajatausta oli yhteydessä tilastollisesti merkitsevästi yhteenkuuluvuuden kokemukseen ($F(2, 1833) = 3.892, p = .016, \eta^2 = .021$). Yhteenkuuluvuus koulussa oli suurinta Suomessa syntyneillä ($M = 3.90$) ja heikointa ($M = 3.73$) pakolaistaustaisilla maahanmuuttajanuorilla. Tämä ero oli myös tilastollisesti merkitsevä ($p?$). Suomessa syntyneiden ja vanhempiensa työperäisen maahanmuuton seurauksena Suomeen muuttaneiden nuorten ($M = 3.78$) välillä ei ollut eroa ($p?$) yhteenkuuluvuuden tunteessa. *Varianssianalyysin tulosten mukaan tyttöjen ja poikien välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa yhteenkuuluvuuden kokemuksessa ($F(1, 1833) = .075, p = .784, \eta^2 = .000$).*

Koulussa koetun yhteenkuuluvuuden yhteys mielenterveyteen

Toisena tutkimuskysymyksenä tarkasteltiin koulussa koetun yhteenkuuluvuuden yhteyttä nuorten mielenterveyden ulottuvuuksiin. Lisäksi haluttiin selvittää, moderoiko maahanmuuttajatausta yhteenkuuluvuuden ja mielenterveyden ulottuvuuksien välisiä yhteyksiä. Hierarkkisen regressioanalyysin yksityiskohtaiset tulokset on esitetty taulukossa 1.

Malleissa, jossa mukana olivat kaikki muuttujat (malli 4), yhteenkuuluvuus selitti internalisoivien ja eksternalisoivien oireiden määrää sekä prososiaalisuutta ja resilienssiä oletusten mukaisesti. Näin ollen korkeampaa yhteenkuuluvuutta kokevilla nuorilla esiintyi vähemmän internalisoivia ($\beta = -.325, t = -21.453, p = .000$) ja eksternalisoivia oireita ($\beta = -.260, t = -15.778, p = .000$) sekä enemmän prososiaalisuutta ($\beta = .290, t = 14.418, p = .000$) ja resilienssiä ($\beta = .092, t =$

28.258, $p = .000$) kuin niillä joiden yhteenkuuluvuuden tunne ole heikompi. Sukupuoli oli tilastollisesti merkitsevä selittäjä prososiaalisuudelle, resilienssille ja internalisoiville oireille. Tytöillä esiintyi enemmän prososiaalisuutta ($\beta = .307$, $t = 11.451$, $p = .000$) ja resilienssiä ($\beta = .014$, $t = 3.302$, $p = .001$) kuin pojilla, mutta myös enemmän internalisoivia oireita ($\beta = .337$, $t = 16.647$, $p = .000$). Pakolaistaustainen maahanmuutto oli tilastollisesti merkitsevä selittäjä eksternalisoiville oireille ($\beta = .113$, $t = 2.179$, $p = .030$), prososiaalisuudelle ($\beta = .503$, $t = 7.935$, $p = .000$) ja resilienssille ($\beta = -.040$, $t = -3.869$, $p = .000$). Pakolaistaustaisilla maahanmuuttajilla esiintyi Suomessa syntyneisiin nuoriin verrattuna enemmän eksternalisoivia oireita sekä prososiaalisuutta, ja vähemmän resilienssiä. Työperäisesti maahan muuttaneilla esiintyi Suomessa syntyneisiin nuoriin verrattuna tilastollisesti merkitsevästi enemmän eksternalisoivia oireita ($\beta = .158$, $t = 3.011$, $p = .003$). Pakolaistaustan ja yhteenkuuluvuuden interaktiotermin ei selittänyt tilastollisesti merkitsevästi vaihtelua millään mielenterveyden osa-alueella (internalisoivat: $\beta = .076$, $t = 1.145$, $p = .252$, eksternalisoivat: $\beta = .010$, $t = .135$, $p = .892$, prososiaalisuus: $\beta = -.053$, $t = -.604$, $p = .546$, resilienssi: $\beta = .028$, $t = 1.900$, $p = .058$). Tosin resilienssin osalta interaktiotermin oli lähellä merkitsevää tulosta siten, että erityisesti pakolaistaustaisilla nuorilla koulussa koettu yhteenkuuluvuus lisäsi nuorten resilienssiä. Työperäisen maahanmuuton ja yhteenkuuluvuuden interaktiotermin ei ollut tilastollisesti merkitsevä tarkasteltavilla mielenterveyden osa-alueilla (internalisoivat: $\beta = -.038$, $t = -.588$, $p = .556$, eksternalisoivat: $\beta = .001$, $t = .014$, $p = .989$, prososiaalisuus: $\beta = .066$, $t = .767$, $p = .443$, resilienssi: $\beta = -.015$, $t = -1.117$, $p = .264$).

TAULUKKO 1. Regressioanalyysit yhteenkuuluvuuden yhteyksistä mielenterveyden ulottuvuuksiin ($n = 1981$).

	Internalisoivat oireet β	Eksternalisoivat oireet β	Prososiaalisuus β	Resilienssi β
Malli 1				
Pakolaistausta ¹	-.03	.05	.18***	-.07**
Työperäinen ²	.01	.07**	.01	-.04
ΔR^2	.00	.01**	.03***	.01**
R^2	.00	.01	.03	.01
Malli 2				
Pakolaistausta	-.02	.06*	.17***	-.08***
Työperäinen	.01	.07**	.01	-.04*
Yhteenkuuluvuus	-.47***	-.38***	.33***	.59***
ΔR^2	.22***	.15***	.11***	.35***
R^2	.22	.15	.14	.36
Malli 3				
Pakolaistausta	-.01	.05*	.18***	-.08***
Työperäinen	.01	.07**	.01	-.04*
Yhteenkuuluvuus	-.46***	-.38***	.34***	.59***
Sukupuoli ³	.34***	.04	.25***	.07**
Ikä	.02	.03	.02	-.01
Vastausajankohta	-.01	.01	-.01	.02
ΔR^2	.11***	.00	.06***	.01**
R^2	.33	.15	.20	.36
Malli 4				
Pakolaistausta	-.01	.05*	.18***	-.08***
Työperäinen	.01	.07**	.01	-.04
Yhteenkuuluvuus	-.46***	-.38***	.34***	.59***
Sukupuoli	.34***	.04	.25***	.07**
Ikä	.03	.03	.02	-.01
Vastausajankohta	-.01	.01	-.01	.02
Pakolaistausta*YK	.02	.00	-.01	.04
Työperäinen*YK	-.01	.00	.02	-.02
ΔR^2	.00	.00	.00	.00
R^2	.33	.15	.20	.36

β = standardoitu regressiokerroin; ΔR^2 = selitysasteen (R^2) muutos, kun askeleen kaikki selittäjät ovat mukana; YK = yhteenkuuluvuus

¹0 = Suomessa syntynyt, 1 = pakolaistaustainen; ²0 = Suomessa syntynyt, 1 = vanhempien työperäisen maahanmuuton kautta Suomeen tullut; ³0 = poika, 1 = tyttö

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

POHDINTA

Tutkimuksen päätavoitteina oli selvittää, kuinka paljon Suomessa asuvat yläkouluikäiset nuoret kokevat yhteenkuuluvuutta koulussa, ja onko yhteenkuuluvuus yhteydessä heidän mielenterveyteensä. Lisäksi tarkasteltiin, onko maahanmuuttajataustalla vaikutusta edellä mainittuihin yhteyksiin.

Tulokset osoittivat, että suurin osa Suomessa asuvista nuorista koki yhteenkuuluvuutta koulussa. Lisäksi yhteenkuuluvuus vähensi mielenterveyden ongelmia ja lisäsi mielen hyvinvointia. Tutkimuksen perusteella myös vaikuttaisi, että maahanmuuttajataustalla on merkitystä erityisesti yhteenkuuluvuuden ja resilienssin välisessä yhteydessä. Seuraavaksi käydään läpi edellä mainittuja tutkimustuloksia yksityiskohtaisemmin, ja pohditaan tulosten käytännön merkitystä, sekä suhdetta teoriaan ja aiempaan tutkimukseen.

Tutkimuksen mukaan suurin osa nuorista koki yhteenkuuluvuutta koulussa paljon. Neljäsosa koki yhteenkuuluvuutta kohtalaisesti, ja vain pieni osa nuorista koki vähäistä yhteenkuuluvuutta. Aihetta on aikaisemmin selvitetty kansainvälisessä PISA-tutkimuksessa, jossa nuoret jaettiin kahteen ryhmään sen mukaan, koettiinko yhteenkuuluvuutta paljon vai vähän (OECD, 2017). Ryhmien luokitteluerot voivatkin olla syynä siihen, että vähäistä yhteenkuuluvuutta kokevien määrä oli tässä tutkimuksessa PISA-tutkimusta pienempi.

Tulosten mukaan maahanmuuttajatausta vaikutti yhteenkuuluvuuden kokemukseen, sillä Suomessa syntyneet nuoret kokivat yhteenkuuluvuutta pakolaistaustaisia nuoria enemmän. On kuitenkin merkittävää, että vanhempien työperäisen maahanmuuton vuoksi Suomeen tulleiden nuorten yhteenkuuluvuuden kokemus ei poikennut Suomessa syntyneiden nuorten kokemuksesta. Chiun ja kumppaneiden (2012; 2016) useiden maiden tutkimuksia yhdistävissä katsausartikkeleissa maahanmuuttajanuoret kokivat yhteenkuuluvuutta kantaväestöä vähemmän, kun taas OECD:n (2017) raportissa ei havaittu eroja Suomessa asuvien nuorten yhteenkuuluvuuden kokemuksessa. Maahanmuuton syytä ei kuitenkaan ole huomioitu näissä tutkimuksissa. Joidenkin tutkimusten mukaan etniseen vähemmistöön kuuluvat nuoret kokevat tulevansa huonommin kohdelluiksi koulussa kuin etniseen enemmistöön kuuluvat (Klinck ym., 2020; Joyce & Early, 2014; Wong, Eccles & Sameroff, 2003). Tämä voi johtaa vähäisempään yhteenkuuluvuuden kokemukseen.

Sukupuolen roolista yhteenkuuluvuuden kokemuksen suhteen on aiemmissa tutkimuksissa saatu ristiriitaisia tuloksia (mm. Allen ym., 2018; OECD, 2017). Tämän tutkimuksen perusteella vaikuttaisi, että tyttöjen ja poikien yhteenkuuluvuuden kokemuksissa ei olisi eroja.

Tulokset osoittivat, että voimakas yhteenkuuluvuuden kokemus koulussa oli yhteydessä kaikkiin tässä tutkimuksessa mitattuihin mielenterveyden ulottuvuuksiin: vähäisempään määrään internalisoivia ja eksternalisoivia oireita sekä suurempaan määrään prososiaalisuutta ja resilienssiä. Tulokset ovat yhdenmukaisia oletusten sekä valtaosan aikaisemman tutkimustiedon kanssa (mm. Arslan ym., 2020; Frostick ym., 2016; Riekie ym., 2020; Rovis ym., 2016).

Yhteenkuuluvuuden kokemuksen ja internalisoivien oireiden välistä yhteyttä on selitetty koulun ihmissuhteiden kautta (Klinck ym., 2020). Yhteenkuuluvuuden kokemukseen liittyy olennaisesti ihmissuhteiden laatu, jolloin voimakasta yhteenkuuluvuutta kokevilla nuorilla on koulussa emotionaalisesti tukevia ihmissuhteita (Goodenow, 1993). Erityisesti opettajilta saadun tuen on havaittu olevan merkityksellistä yhteenkuuluvuuden kokemuksen kannalta (Allen ym., 2018). Onkin arveltu, että koulun myönteisten ihmissuhteiden avulla oppilas voi kokea olonsa turvalliseksi ja lohdutetuksi vaikeinkin hetkinä, mikä vähentäisi internalisoivia oireita (Klinck ym., 2020). Yhteyttä voidaan kuitenkin perustella ihmissuhteiden kautta myös toiseen suuntaan: internalisoivien oireiden on arveltu johtavan vähäisempään yhteenkuuluvuuden kokemukseen, sillä oireisiin liittyvä käyttäytyminen, kuten vetäytyminen ja kriittisyys, voivat saada aikaan opettajissa ja muissa oppilaissa kielteisiä reaktioita (Hammen & Shahar, 2006; Klinck ym., 2020). Internalisoivista oireista kumpuavat konfliktit ihmissuhteissa voivat johtaa yhteenkuuluvuuden kokemuksen vähenemiseen. Pitkittäistutkimuksia onkin olemassa molempiin suuntiin ristiriitaisin tuloksin (Arslan ym., 2020; Klinck ym., 2020; Lester ym., 2013; Shochet ym., 2006), joten syy-seuraussuhde ei ole selkeä.

Tulokset ovat yhdenmukaisia aikaisempien tutkimusten kanssa myös eksternalisoivien oireiden osalta. Pitkittäistutkimuksissa yhteenkuuluvuuden on havaittu ennustavan eksternalisoivia oireita (Arslan ym., 2020; Bond ym., 2007). Tulosten tarkastelu kaksisuuntaisesti on tärkeää. Eksternalisoivien oireiden on ehdotettu johtavan yhteenkuuluvuuden kokemuksen heikkenemiseen (Loukas ym., 2008). Pitkittäistutkimuksissa tämä ei ole kuitenkaan vielä saanut tukea (Loukas, Cance & Batanova, 2016).

Yhteenkuuluvuuden kokemuksen voidaan nähdä vahvistavan prososiaalista käytöstä sekä edellä mainitun sosialisoinnin että koulun sääntöjen selkeyden avulla (Allen ym., 2018; Chapman, Buckley, Sheehan & Shochet, 2013; Chapman ym., 2014). Nuori saattaa kokea voimakkaampaa yhteenkuuluvuutta kouluympäristössä, jossa säännöt ovat selkeitä. Selkeässä ympäristössä myös opettajien sosiaalisesti suotavan käytöksen mallintaminen voisi olla helpompaa. Toisaalta prososiaalisuus saattaisi johtaa vahvempaan yhteenkuuluvuuden kokemukseen niin sanotun

myönteisen kehän kautta. Muita hyödyttävä käytös saanee usein aikaan positiivista palautetta, jolloin myönteisten tunteiden avulla yhteenkuuluvuuden kokemus voisi vahvistua. Aiheesta on kuitenkin olemassa pitkittäistutkimusnäyttöä ainoastaan yhteenkuuluvuuden ennustavan vaikutuksen suhteen (Chapman ym., 2014).

Yhteenkuuluvuuden ja resilienssin välistä yhteyttä on perusteltu edellisten tavoin kouluympäristön laadulla (Riekie ym., 2017). Erään näkemyksen mukaan suotuisa ympäristö, jossa tapahtuu myönteistä vuorovaikutusta, tukee resilienssin kehittymistä (Aburn ym., 2016; Riekie ym., 2017). Koulussa koettu yhteenkuuluvuus voisikin vahvistua koulun myönteisen ilmapiirin avulla (Allen ym., 2018), joka edelleen vahvistaisi resilienssiä. Toisaalta voisi myös ajatella, että korkeaa resilienssiä kokevat nuoret kokevat todennäköisemmin yhteenkuuluvuutta koulussa, sillä yhteen resilienssin määritelmistä liittyy sopeutumiskyky (Aburn ym., 2016). Tällöin kouluun sopeutuneen nuoren voisi ajatella kokevan heikommin sopeutuneita nuoria vahvempaa yhteenkuuluvuutta. Pitkittäistutkimuksia aiheesta ei kuitenkaan ole tehty.

Aikaisempien tutkimusten mukaan maahanmuuttajataustaisten nuorten yhteenkuuluvuus on yhteydessä kaikkiin edellä mainittuihin mielenterveyden ulottuvuuksiin (mm. Khawaja ym., 2017; Shoshani ym., 2016; Venta ym., 2018). Meidän tutkimuksessamme näytti siltä, että yhteenkuuluvuuden vaikutus mielenterveyteen on yhtä voimakas riippumatta siitä, onko nuorella maahanmuuttajataustaa vai ei. Tämä tieto on äärimmäisen tärkeä koulussa toteutettavien rutiinien ja interventioiden näkökulmasta. Yhteenkuuluvuuden vahvistaminen on mielenterveyden kannalta yhtä tärkeää kaikille nuorille. Erityisesti pakolaistaustaiset nuoret tarvitsevat kuitenkin erityistä tukea yhteenkuuluvuuden tunteen lisäämiseksi koulussa. Tutkimuksessamme esiintynyt marginaalisesti merkitsevä tulos siitä, että erityisesti pakolaistaustaisilla nuorilla koulussa koettu yhteenkuuluvuus lisäisi nuorten resilienssiä, vaatii jatkotutkimusta suuremmilla otoksilla. Mikäli tulos saa myöhemminkin tukea, korostuu pakolaisnuorten yhteenkuuluvuuden tuki entistä tärkeämpänä. Khawaja ja kumppanit (2017) sekä Venta ja kumppanit (2018) ovat jo löytäneet viitteitä vahvan yhteenkuuluvuuden kokemuksen ja korkean resilienssin yhteydestä maahanmuuttajanuorilla.

Tutkimuksen rajoitukset

Tutkimus perustuu poikittaisaineistoon ja se ei mahdollista syy-seuraussuhteen selvittämistä. Kausaalisuhteen selvittämiseksi aihetta olisikin hyvä tutkia jatkossa pitkittäistutkimuksena. Näin voitaisiin myös saada tietoa yhteenkuuluvuuden ja sosiaalisen tuen kokemuksissa sekä mielenterveydessä tapahtuvista muutoksista. Lisäksi pitkittäistutkimuksen avulla voitaisiin tarkastella, eroavatko yhteenkuuluvuuden sekä sosiaalisen tuen kokemusten lyhytaikainen ja pitkäaikainen vaikutus mielenterveyteen toisistaan.

Toisena rajoituksena tutkimuksessa on se, että mielenterveyttä sekä kokemusta yhteenkuuluvuudesta mitattiin ainoastaan nuorten itsearviointina. Tuloksiin ovat tällöin voineet vaikuttaa vastaustaipumus sekä mahdollinen pyrkimys vastata kysymyksiin sosiaalisesti suotavalla tavalla. Tulosten luotettavuuteen voi vaikuttaa se, että sama henkilö arvioi sekä mielenterveyttä että yhteenkuuluvuutta ja sosiaalista tukea. Jatkossa tutkimuksissa voitaisiinkin hyödyntää lisäksi esimerkiksi opettajien tai vanhempien tekemiä arviointeja. Toisaalta erityisesti yhteenkuuluvuuden mittaaminen luotettavasti ulkopuolelta lienee haastavaa, sillä muilta saadut arviot eivät kuvaa nuoren kokemusta. (Chu ym., 2010; Rueger ym., 2016).

Maahanmuuttajanuorten osalta useat seikat, joita emme ole huomioineet tässä tutkimuksessa saattavat vaikuttaa tuloksiin. Esimerkiksi maassaoloaika sekä maahantulon syy voivat vaikuttaa mielenterveyteen (Kirmayer ym., 2011; Lindert, Ehrenstein, Priebe, Mielck & Brähler, 2009; Montgomery, 2011) sekä oletettavasti myös kokemuksiin yhteenkuuluvuudesta. Tulevaisuudessa olisikin hyvä pyrkiä kontrolloimaan mahdollisimman laajasti erilaisten taustatekijöiden vaikutus, jotta saataisiin mahdollisimman todenmukainen kuva yhteyksien voimakkuudesta.

Tutkimuksen johtopäätökset

Nuoruusiän mielenterveys on yhteydessä myöhempään elämässä pärjäämiseen, joten on tärkeää selvittää nuorten mielenterveyden ongelmia ehkäiseviä ja mielen hyvinvointia tukevia tekijöitä. Tutkimuksen mukaan suurin osa Suomessa asuvista nuorista koki voimakasta yhteenkuuluvuutta koulussa. On kuitenkin huomioitava, että on myös sellaisia nuoria, joilla yhteenkuuluvuuden kokemus on vähäistä. Näiden nuorten tunnistaminen on lähtökohta heidän hyvinvointinsa tukemiseen. Lisäksi löydös pakolaistaustaisten nuorten heikommasta yhteenkuuluvuuden kokemuksesta on asia, johon on tärkeää kiinnittää huomiota tulevissa tutkimuksissa.

Tutkimus vahvisti aiempien tutkimustulosten tietoa siitä, että koulussa koettu yhteenkuuluvuus on mielenterveyttä tukeva asia niin Suomessa syntyneiden kuin maahanmuuttajanuortenkin keskuudessa. Tulosten perusteella kouluissa tulisikin kiinnittää huomiota yhteenkuuluvuutta vahvistaviin tekijöihin, kuten viihtyvyyteen, yhteisöllisyyteen ja sääntöjen selkeyttämiseen. Käytännössä kouluihin voitaisiin esimerkiksi kehittää yhdessä tekemisen teemapäiviä. Lisäksi aikaisempien interventioiden rinnalle olisi hyvä kehittää sekä saada tutkimusnäyttöä yhteenkuuluvuutta vahvistavista interventioista, joiden avulla voitaisiin vaikuttaa nuorten hyvinvointiin. Mielenterveyden tukeminen koulussa ei tarkoita pelkästään yksilötason toimenpiteitä, vaan myös ryhmätason interventioilla voisi olla merkitystä yksilöiden hyvinvoinnille.

1 LÄHTEET

- Abualkibash, S., & Lera, M-J. (2015). Psychological resilience among Palestinian school students: An exploratory study in the West Bank. *International Humanities Studies*, 2(3), 1–20.
- Aburn, G., Gott, M., & Hoare, K. (2016). What is resilience? An integrative review of the empirical literature. *Journal of Advanced Nursing*, 72(5), 980–1000. <https://doi.org/10.1111/jan.12888>
- Achenbach, T., & Edelbrock, C. (1979). The child behavior profile: II. Boys aged 12–16 and girls aged 6–11 and 12–16. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 47(2), 223–233. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.47.2.223>
- Achenbach, T., McConaughy, S., & Howell, C. (1987). Child/adolescent behavioral and emotional problems: Implications of cross-informant correlations for situational specificity. *Psychological Bulletin*, 101(2), 213–232. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.101.2.213>
- Aldridge, J., McChesney, K., & Afari, E. (2020). Associations between school climate and student life satisfaction: Resilience and bullying as mediating factors. *Learning Environments Research*, 23(1), 129–150. <https://doi.org/10.1007/s10984-019-09296-9>
- Allen, K., Kern, M., Vella-Brodrick, D., Hattie, J., & Waters, L. (2018). What schools need to know about fostering school belonging: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 30(1), 1–34. <https://doi.org/10.1007/s10648-016-9f389-8>
- Angold, A., Costello, E., & Erkanli, A. (1999). Comorbidity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40(1), 57–87. <https://doi.org/10.1017/S0021963098003448>
- Arslan, G., Allen, K., & Ryan, T. (2020). Exploring the impacts of school belonging on youth wellbeing and mental health among Turkish adolescents. *Child Indicators Research*, 13(5), 1619–1635. <https://doi.org/10.1007/s12187-020-09721-z>
<https://doi.org/10.1007/s10826-017-0852-z>
- Awang-Hashim, R., Kaur, A., & Noman, M. (2015). The interplay of socio-psychological factors on school engagement among early adolescents. *Journal of Adolescence London, England.*, 45, 214–224. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2015.10.001>
- Avvisati, F. (2019) Have students' feelings of belonging at school waned over time? *PISA in Focus*, 100, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/bdde89fb-en>
- Baumeister, R., & Leary, M. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497–529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>
- Beiser, M., & Hou, F. (2016). Mental health effects of premigration trauma and postmigration discrimination on refugee youth in Canada. *The Journal of nervous and mental disease*, 204(6), 464-470. <https://doi.org/10.1097/NMD.0000000000000516>Belhadj Kouider, E., Koglin, U., &

- Petermann, F. (2014). Emotional and behavioral problems in migrant children and adolescents in Europe: A systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 23(6), 373–391. <https://doi.org/10.1007/s00787-013-0485-8>
- Belhadj Kouider, E., Koglin, U., & Petermann, F. (2015). Emotional and behavioral problems in migrant children and adolescents in American countries: A systematic review. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 17(4), 1240–1258. <https://doi.org/10.1007/s10903-014-0039-2>
- Blakemore, S. (2019). Adolescence and mental health. *The Lancet (British Edition)*, 393(10185), 2030–2031. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(19\)31013-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(19)31013-X)
- Bond, L., Butler, H., Thomas, L., Carlin, J., Glover, S., Bowes, G., & Patton, G. (2007). Social and school connectedness in early secondary school as predictors of late teenage substance use, mental health, and academic outcomes. *Journal of Adolescent Health*, 40(4), 357–366. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2006.10.013>
- Bongers, I., Koot, H., van der Ende, J., & Verhulst, F. (2003). The normative development of child and adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Psychology*, 112(2), 179–192. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.112.2.179>
- Bonny, A., Britto, M., Klostermann, B., Hornung, R., & Slap, G. (2000). School disconnectedness: Identifying adolescents at risk. *Pediatrics (Evanston)*, 106(5), 1017–1021. <https://doi.org/10.1542/peds.106.5.1017>
- Brookmeyer, K., Fanti, K., & Henrich, C. (2006). Schools, parents, and youth violence: A multilevel, ecological analysis. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 35(4), 504–514. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp3504_2
- Carlo, G., Padilla-Walker, L., & Nielson, M. (2015). Longitudinal bidirectional relations between adolescents' sympathy and prosocial behavior. *Developmental Psychology*, 51(12), 1771–1777. <https://doi.org/10.1037/dev0000056>
- Catalano, R., Haggerty, K., Oesterle, S., Fleming, C., & Hawkins, J. (2004). The importance of bonding to school for healthy development: Findings from the social development research group. *The Journal of School Health*, 74(7), 252–261. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2004.tb08281.x>
- Chang, W., Su, H., Wang, J., Wang, C., Shan, X., & Han, Q. (2013). Problem behaviours of middle school students in eastern China and its associated factors: Problem behaviours of students. *Child: Care, Health & Development*, 39(5), 660–667. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2012.01417.x>

- Chapman, R., Buckley, L., Sheehan, M., & Shochet, I. (2013). School-based programs for increasing connectedness and reducing risk behavior: A systematic review. *Educational Psychology Review*, 25(1), 95–114. <https://doi.org/10.1007/s10648-013-9216-4>
- Chapman, R., Buckley, L., Reveruzzi, B., & Sheehan, M. (2014). Injury prevention among friends: The benefits of school connectedness. *Journal of Adolescence*, 37(6), 937–944. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2014.06.009>
- Chiu, M., Chow, B., McBride, C., & Mol, S. (2016) Students' sense of belonging at school in 41 countries: Cross-cultural variability. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 47(2), 175–196. <https://doi.org/10.1177/0022022115617031>
- Chiu, M., Pong, S., Mori, I., & Chow, B. (2012). Immigrant students' emotional and cognitive engagement at school: A multilevel analysis of students in 41 countries. *Journal of Youth and Adolescence*, 41(11), 1409–1425. <https://doi.org/10.1007/s10964-012-9763-x>
- Chun, H., & Mobley, M. (2014). The “immigrant paradox” phenomenon: Assessing problem behaviors and risk factors among immigrant and native adolescents. *The Journal of Primary Prevention*, 35(5), 339–356. <https://doi.org/10.1007/s10935-014-0359-y>
- Collin-Vézina, D., Coleman, K., Milne, L., Sell, J., & Daigneault, I. (2011). Trauma experiences, maltreatment-related impairments, and resilience among child welfare youth in residential care. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 9(5), 577–589. <https://doi.org/10.1007/s11469-011-9323-8>
- Cosgrove, V., Rhee, S., Gelhorn, H., Boeldt, D., Corley, R., Ehringer, M., ... Hewitt, J. (2011). Structure and etiology of co-occurring internalizing and externalizing disorders in adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39(1), 109–123. <https://doi.org/10.1007/s10802-010-9444-8>
- Cunsolo, S. (2017). Subjective wellbeing during adolescence: A literature review on key factors relating to adolescent's subjective wellbeing and education outcomes. *Studi Sulla Formazione*, 20(1), 81–94. https://doi.org/10.13128/Studi_Formaz-20941
- Darmanaki Farahani, L., & Bradley, G. (2018). The role of psychosocial resources in the adjustment of migrant adolescents. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 12, 1–11. <https://doi.org/10.1017/prp.2017.21>
- Dornbusch, S., Erickson, K., Laird, J., & Wong, C. (2001). The relation of family and school attachment to adolescent deviance in diverse groups and communities. *Journal of Adolescent Research*, 16(4), 396–422. <https://doi.org/10.1177/0743558401164006>

- Eisenberg, N., Fabes, R. & Spinrad, T. (2007). Prosocial development. Teoksessa W. Damon, R. Lerner, & N. Eisenberg (toim.), *Handbook of Child Psychology and Developmental Science*. John Wiley & sons, Inc. (s. 646–648). <https://doi.org/10.1002/9780470147658.chpsy0311>
- Frostick, C., Tong, J., Moore, D., Renton, A., & Netuveli, G. (2018). The impact of academies on school connectedness, future aspirations and mental health in adolescents from areas of deprivation in London. *Pastoral Care in Education*, 36(4), 325–342. <https://doi.org/10.1080/02643944.2018.1528626>
- Fröjd, S., Kaltiala-Heino, R., & Rimpelä, M. (2007). The association of parental monitoring and family structure with diverse maladjustment outcomes in middle adolescent boys and girls. *Nordic Journal of Psychiatry*, 61(4), 296–303. <https://doi.org/10.1080/08039480701415277>
- Gaete, J., Rojas-Barahona, C., Olivares, E., & Araya, R. (2016). Brief report: Association between psychological sense of school membership and mental health among early adolescents. *Journal of Adolescence (London, England.)*, 50, 1–5. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.04.002>
- Garcia-Reid, P., Peterson, C., & Reid, R. (2015). Parent and teacher support among Latino immigrant youth: Effects on school engagement and school trouble avoidance. *Education and Urban Society*, 47(3), 328–343. <https://doi.org/10.1177/0013124513495278>
- Gatt, J., Alexander, R., Emond, A., Foster, K., Hadfield, K., Mason-Jones, A., ... Wu, Q. (2020). Trauma, resilience, and mental health in migrant and non-migrant youth: An international cross-sectional study across six countries. *Frontiers in Psychiatry*, 10(997), 1–15. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2019.00997>
- Goodenow, C. (1993). The psychological sense of school membership among adolescents: Scale development and educational correlates. *Psychology in the Schools*, 30(1), 79–90. [https://doi.org/10.1002/1520-6807\(199301\)30:1<79::AID-PITS2310300113>3.0.CO;2-X](https://doi.org/10.1002/1520-6807(199301)30:1<79::AID-PITS2310300113>3.0.CO;2-X)
- Goodman, A., Lamping, D., & Ploubidis, G. (2010). When to use broader internalising and externalising subscales instead of the hypothesised five subscales on the strengths and difficulties questionnaire (SDQ): Data from British parents, teachers and children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38(8), 1179–1191. <https://doi.org/10.1007/s10802-010-9434-x>
- Goodman, R., Meltzer, H., & Bailey, V. (1998). The strengths and difficulties questionnaire: A pilot study on the validity of the self-report version. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 7(3), 125–130. <https://doi.org/10.1007/s007870050057>
- Guruge, S., & Butt, H. (2015). A scoping review of mental health issues and concerns among immigrant and refugee youth in Canada: Looking back, moving forward. *Canadian journal of*

- public health*, 106(2), e72–e78. <https://doi.org/10.17269/cjph.106.4588>. Hagborg, W. (1998). An investigation of a brief measure of school membership. *Adolescence*, 33(130), 461–468.
- Halme, N., Kuusio, H., Kanste, O., Rajala, R., Klemetti, R., & Seppänen, J. (2017). *Ulkomaista syntyperää olevien nuorten hyvinvointi Kouluerveyskyselyssä vuonna 2017. Tutkimuksesta tiiviisti 26/2017*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-910-1>
- Hammen, C., & Shahar, G. (2006). Stress generation in depression: Reflections on origins, research, and future directions. *Journal of Clinical Psychology*, 62(9), 1065–1082. <https://doi.org/10.1002/jclp.20293>
- Hankin, B., Snyder, H., Gulley, L., Schweizer, T., Bijttebier, P., Nelis, S., ... Vasey, M. (2016). Understanding comorbidity among internalizing problems: Integrating latent structural models of psychopathology and risk mechanisms. *Development and Psychopathology*, 28(4 osa 1), 987–1012. <https://doi.org/10.1017/S0954579416000663>
- He, G., Strodl, E., Chen, W., Liu, F., Hayixibayi, A., & Hou, X. (2019). Interpersonal conflict, school connectedness and depressive symptoms in Chinese adolescents: Moderation effect of gender and grade level. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(12), 2182–2197. <https://doi.org/10.3390/ijerph16122182>
- Helakorpi S, Kivimäki H. (2021). *Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluerveyskysely 2021. Tilastoraportti 30/2021*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021091446139>
- Hewitt, J., Rutter, M., Simonoff, E., Pickles, A., Loeber, R., Heath, A., ... Eaves, L. (1997). Genetics and developmental psychopathology: 1. Phenotypic assessment in the Virginia twin study of adolescent behavioral development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38(8), 943–963. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1997.tb01613.x>
- Hodes, M., & Vostanis, P. (2019). Practitioner review: Mental health problems of refugee children and adolescents and their management. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 60(7), 716–731. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13002>
- Hodges, A., Cordier, R., Joosten, A., Bourke-Taylor, H., & Speyer, R. (2018). Evaluating the psychometric quality of school connectedness measures: A systematic review. *PloS One*, 13(9), 1–27. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0203373>
- Jarrett, M., Siddiqui, S., Lochman, J., & Qu, L. (2014). Internalizing problems as a predictor of change in externalizing problems in at-risk youth. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 43(1), 27–35. <https://doi.org/10.1080/15374416.2013.764823>

- Jiang, S., & Dong, L. (2020). The effects of teacher discrimination on depression among migrant adolescents: Mediated by school engagement and moderated by poverty status. *Journal of Affective Disorders*, 275, 260–267. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.07.029>
- Jones, G., & Lafreniere, K. (2014). Exploring the role of school engagement in predicting resilience among bahamian youth. *Journal of Black Psychology*, 40(1), 47–68. <https://doi.org/10.1177/0095798412469230>
- Joyce, H., & Early, T. (2014). The impact of school connectedness and teacher support on depressive symptoms in adolescents: A multilevel analysis. *Children and Youth Services Review*, 39, 101–107. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2014.02.005>
- Karatas, Z., Tagay, O., & Cakar, F. (2016). School attachment and peer bullying as the predictors of early adolescents' resilience. *Global Journal of Guidance and Counseling in Schools: Current Perspectives*, 6(1), 2–10. <https://doi.org/10.18844/gjgc.v6i1.579>
- Kessler, R., Avenevoli, S., Costello, E., Georgiades, K., Green, J., Gruber, M., ... Merikangas, K. (2012). Prevalence, persistence, and sociodemographic correlates of DSM-IV disorders in the national comorbidity survey replication adolescent supplement. *Archives of General Psychiatry*, 69(4), 372–380. <https://doi.org/10.1001/archgenpsychiatry.2011.160>
- Khawaja, N., Ibrahim, O., & Schweitzer, R. (2017). Mental wellbeing of students from refugee and migrant backgrounds: The mediating role of resilience. *School Mental Health*, 9(3), 284–293. <https://doi.org/10.1007/s12310-017-9215-6>
- Kia-Keating, M., & Ellis, B. (2007). Belonging and connection to school in resettlement: young refugees, school belonging, and psychosocial adjustment. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 12(1), 29–43. <https://doi.org/10.1177/1359104507071052>
- Kirmayer, L., Narasiah, L., Munoz, M., Rashid, M., Ryder, A., Guzder, J., ... Pottie, K. (2011). Common mental health problems in immigrants and refugees: General approach in primary care. *Canadian Medical Association Journal (CMAJ)*, 183(12), 959–967. <https://doi.org/10.1503/cmaj.090292>
- Klinck, M., Vannucci, A., & Ohannessian, C. (2020). Bidirectional relationships between school connectedness and internalizing symptoms during early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 40(9), 1336–1368. <https://doi.org/10.1177/0272431619858401>
- Knaappila, N., Marttunen, M., Fröjd, S., & Kaltiala, R. (2021). Changes over time in mental health symptoms among adolescents in Tampere, Finland. *Scandinavian journal of child and adolescent psychiatry and psychology*, 9, 96–104. <https://doi.org/10.21307/sjcapp-2021-011>

- Korhonen, M., Luoma, I., Salmelin, R., Siirtola, A., & Puura, K. (2018). The trajectories of internalizing and externalizing problems from early childhood to adolescence and young adult outcome. *Journal of Child and Adolescent Psychiatry*, 2(3), 7–12.
- Korpershoek, H., Canrinus, E., Fokkens-Bruinsma, M., & de Boer, H. (2020). The relationships between school belonging and students' motivational, social-emotional, behavioural, and academic outcomes in secondary education: A meta-analytic review. *Research Papers in Education*, 35(6), 1–40. <https://doi.org/10.1080/02671522.2019.1615116>
- Koskelainen, M., Sourander, A., & Kaljonen, A. (2000). The strengths and difficulties questionnaire among Finnish school-aged children and adolescents. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 9(4), 277–284. <https://doi.org/10.1007/s007870070031>
- Lester, L., Waters, S., & Cross, D. (2013). The relationship between school connectedness and mental health during the transition to secondary school: A path analysis. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 23(2), 157–171. <https://doi.org/10.1017/jgc.2013.20>
- Li, C., & Jiang, S. (2018). Social exclusion, sense of school belonging and mental health of migrant children in China: A structural equation modeling analysis. *Children and Youth Services Review*, 89, 6–12. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.04.017>
- Li, Y., & Lerner, R. (2011). Trajectories of school engagement during adolescence: Implications for grades, depression, delinquency, and substance use. *Developmental Psychology*, 47(1), 233–247. <https://doi.org/10.1037/a0021307>
- Liebenberg, L., Ungar, M., & LeBlanc, J. (2013). The CYRM-12: A brief measure of resilience. *Canadian Journal of Public Health*, 104(2), 131–135. <https://doi.org/10.1007/bf03405676>
- Lindert, J., Ehrenstein, O., Priebe, S., Mielck, A., & Brähler, E. (2009). Depression and anxiety in labor migrants and refugees – A systematic review and meta-analysis. *Social Science & Medicine*, 69(2), 246–257. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2009.04.032>
- Loth, A., Drabick, D., Leibenluft, E., & Hulvershorn, L. (2014). Do childhood externalizing disorders predict adult depression? A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 42(7), 1103–1113. <https://doi.org/10.1007/s10802-014-9867-8>
- Loukas, A., Cance, J., & Batanova, M. (2016). Trajectories of school connectedness across the middle school years: Examining the roles of adolescents' internalizing and externalizing problems. *Youth & Society*, 48(4), 557–576. <https://doi.org/10.1177/0044118X13504419>
- Loukas, A., & Pasch, K. (2013). Does school connectedness buffer the impact of peer victimization on early adolescents' subsequent adjustment problems? *The Journal of Early Adolescence*, 33(2), 245–266. <https://doi.org/10.1177/0272431611435117>

- Loukas, A., Ripperger-Suhler, K., & Horton, K. (2008). Examining temporal associations between school connectedness and early adolescent adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 38(6), 804–812. <https://doi.org/10.1007/s10964-008-9312-9>
- Lucktong, A., Salisbury, T., & Chamrathirong, A. (2018). The impact of parental, peer and school attachment on the psychological well-being of early adolescents in Thailand. *International Journal of Adolescence and Youth*, 23(2), 235–249. <https://doi.org/10.1080/02673843.2017.1330698>
- Luengo Kanacri, B., Pastorelli, C., Eisenberg, N., Zuffianò, A., & Caprara, G. (2013). The development of prosociality from adolescence to early adulthood: The role of effortful control. *Journal of Personality*, 81(3), 302–312. <https://doi.org/10.1111/jopy.12001>
- Marraccini, M., & Brier, Z. (2017). School connectedness and suicidal thoughts and behaviors: A systematic meta-analysis. *School Psychology Quarterly*, 32(1), 5–21. <https://doi.org/10.1037/spq0000192>
- Masten, A., Roisman, G., Long, J., Burt, K., Obradović, J., Riley, J., ... Tellegen, A. (2005). Developmental cascades: Linking academic achievement and externalizing and internalizing symptoms over 20 years. *Developmental Psychology*, 41(5), 733–746. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.41.5.733>
- McGraw, K., Moore, S., Fuller, A., & Bates, G. (2008). Family, peer and school connectedness in final year secondary school students. *Australian Psychologist*, 43(1), 27–37. <https://doi.org/10.1080/00050060701668637>
- Montgomery, E. (2011). Trauma, exile and mental health in young refugees. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 124(440), 1–46. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2011.01740.x>
- OECD (2013), "Engagement with and at school", in PISA 2012 results: Ready to learn (Volume III): Students' engagement, drive and self-beliefs. 39–62. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264201170-6-en>
- OECD (2017), PISA 2015 results (Volume III): Students' well-being, PISA. 117–131. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264273856-en>
- Oldfield, J., Stevenson, A., Ortiz, E., & Haley, B. (2018). Promoting or suppressing resilience to mental health outcomes in at risk young people: The role of parental and peer attachment and school connectedness. *Journal of Adolescence (London, England)*, 64, 13–22. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2018.01.002>
- Oliva, A., Parra, Á., & Reina, M. (2014). Personal and contextual factors related to internalizing problems during adolescence. *Child & Youth Care Forum*, 43(4), 505–520. <https://doi.org/10.1007/s10566-014-9250-5>

- Olivier, E., Morin, A., Langlois, J., Tardif-Grenier, K., & Archambault, I. (2020). Internalizing and externalizing behavior problems and student engagement in elementary and secondary school students. *Journal of Youth and Adolescence*, 49(11), 2327–2346. <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01295-x>
- Pakaslahti, L., Karjalainen, A., & Keltikangas-Järvinen, L. (2002). Relationships between adolescent prosocial problem-solving strategies, prosocial behaviour, and social acceptance. *International Journal of Behavioral Development*, 26(2), 137–144. <https://doi.org/10.1080/01650250042000681>
- Punamäki, R-L., Qouta, S., Miller, T., & El-Sarraj, E. (2011). Who are the resilient children in conditions of military violence? Family- and child-related factors in a Palestinian community sample. *Peace and Conflict*, 17(4), 389–416. <https://doi.org/10.1080/10781919.2011.610722>
- Reef, J., Diamantopoulou, S., van Meurs, I., Verhulst, F., & van der Ende, J. (2011). Developmental trajectories of child to adolescent externalizing behavior and adult DSM-IV disorder: Results of a 24-year longitudinal study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 46(12), 1233–1241. <https://doi.org/10.1007/s00127-010-0297-9>
- Reitz, E., Deković, M., & Meijer, A. (2005). The structure and stability of externalizing and internalizing problem behavior during early adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 34(6), 577–588. <https://doi.org/10.1007/s10964-005-8947-z>
- Rescorla, L., Achenbach, T., Ivanova, M., Dumenci, L., Almqvist, F., Bilenberg, N., ... Verhulst, F. (2007). Epidemiological comparisons of problems and positive qualities reported by adolescents in 24 countries. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75(2), 351–358. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.75.2.351>
- Riekie, H., Aldridge, J., & Afari, E. (2017). The role of the school climate in high school students' mental health and identity formation: A South Australian study. *British Educational Research Journal*, 43(1), 95–123. <https://doi.org/10.1002/berj.3254>
- Rivera, C. (2013). *The Relationship between a Sense of School Belonging and Internalizing, Externalizing, and School Problems in Adolescent Immigrants*. Väitöskirja, The City University of New York, New York.
- Roeser, R., Eccles, J., & Strobel, K. (1998). Linking the study of schooling and mental health: Selected issues and empirical illustrations at the level of the Individual. *Educational Psychologist*, 33(4), 153–176. https://doi.org/10.1207/s15326985ep3304_2
- Rose, R., & Rudolph, K. (2006). A review of sex differences in peer relationship processes: Potential trade-offs for the emotional and behavioral development of girls and boys. *Psychological Bulletin*, 132(1), 98–131. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.132.1.98>

- Rovis, D., Jonkman, H., & Basic, J. (2016). A multilevel analysis of adverse family relations, school bonding and risk behaviours among adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 25(2), 647–660. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0223-6>
- Sahdra, B., Ciarrochi, J., Parker, P., Marshall, S., & Heaven, P. (2015). Empathy and nonattachment independently predict peer nominations of prosocial behavior of adolescents. *Frontiers in Psychology*, 6, 263. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00263>
- Sahin-Baltaci, H., & Karatas, Z. (2015). Perceived social support, depression and life satisfaction as the predictor of the resilience of secondary school students: The case of Burdur. *Eurasian Journal of Educational Research*, 15(60), 111–130. <https://doi.org/10.14689/ejer.2015.60.7>
- Salmela-Aro, K. (2017). Maahanmuuttajien kouluhyvinvointi. Teoksessa H. Savolainen, R. Vilkkö, & L. Vähäkylä (toim.), *Oppimisen tulevaisuus* (s. 93–105). Helsinki: Gaudeamus.
- Sanders, J., Munford, R., & Boden, J. (2017). Culture and context: The differential impact of culture, risks and resources on resilience among vulnerable adolescents. *Children and Youth Services Review*, 79, 517–526. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2017.07.007>
- Shochet, I., Dadds, M., Ham, D., & Montague, R. (2006). School connectedness is an underemphasized parameter in adolescent mental health: Results of a community prediction study. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 35(2), 170–179. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp3502_1
- Shoshani, A., Nakash, O., Zubida, H., & Harper, R. (2016). School engagement, acculturation, and mental health among migrant adolescents in Israel. *School Psychology Quarterly*, 31(2), 181–197. <https://doi.org/10.1037/spq0000133>
- Stallard, P., Spears, M., Montgomery, A., Phillips, R., & Sayal, K. (2013). Self-harm in young adolescents (12–16 years): Onset and short-term continuation in a community sample. *BMC Psychiatry*, 13(1), 328. <https://doi.org/10.1186/1471-244x-13-328>
- Van der Graaff, J., Carlo, G., Crocetti, E., Koot, H., & Branje, S. (2018). Prosocial behavior in adolescence: Gender differences in development and links with empathy. *Journal of Youth and Adolescence*, 47(5), 1086–1099. <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0786-1>
- Venta, A., Bailey, C., Muñoz, C., Godinez, E., Colin, Y., Arreola, A., ... Lawlace, S. (2018). Contribution of schools to mental health and resilience in recently immigrated youth. *School Psychology*, 34(2), 138–147. <https://doi.org/10.1037/spq0000271>
- Wehlage, G., Rutter, N., Smith, G., Lesko N. & Fernandez, R. (1989). Dropping out: Can schools be expected to prevent it? Teoksessa L. Weis, E. Farrar, & H. Petrie (toim.), *Reducing the risk: Schools as communities of support*. (s. 28–47). Lontoo: Falmer Press.

Wong, C., Eccles, J., & Sameroff, A. (2003). The influence of ethnic discrimination and ethnic identification on African American adolescents' school and socioemotional adjustment. *Journal of Personality*, 71(6), 1197–1232. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.7106012>